

APPENDIX.

1. Exegeticae quaestiones selectae.

a) De 'Cnidiae' marmore.

Pseudo-Luc. amor. 13 p. 411: Ἡ μὲν οὖν θεὸς ἐν μέσῳ καθίδρυται — Παρίας δὲ¹⁾ λίθου δαίδαλμα κάλλιστον — ὑπερήφανον καὶ εσσηρότι γέλῳτι μικρὸν ὑπομειδιῶσα. Ipse quidem Lucianus, Iupp. trag. 10 haec enarrat: Ἐρμῆς· οὐχ ὅσα γε (scil. χρυσῆ εἰ) ὦ Ἀφροδίτη κάμὲ δρᾶν, ἀλλ' εἰ μὴ πάνυ ληρῶ, λίθου τοῦ λευκοῦ Πεντέληθεν οἶμαι λιθοτομηθεῖσα, εἶτα δόξαν οὕτω Πραξιτέλει Ἀφροδίτη γενομένη Κνιδίῳσι παρεδόθη. Itaque Pario an Pentelico marmore fuerit Praxitelis signum, adhuc viri docti dubitant²⁾. Quae difficultas non eo superatur, quod 'amores' libellum pseudepigraphum esse nunc scimus; nam altera accedit. Ptolemaeus enim Chennus, cuius vestigia in prooemio componendo a nostro pressa esse vidimus, marmor Pentelicum memorat³⁾. Quam ob rem duae possunt excogitari argumentationes. Aut enim ut in fabulae propriis nominibus omittendis (p. 44 sq.) Lucianum secutus est, ita hoc loco, propterea quod illud οἶμαι lepidissime dictum parum intelligens Lucianum de marmoris origine dubitasse opinabatur,

¹⁾ Nescio, cur Sommerbrodt hanc vocem secluserit, cum enuntiatum ἐν παρενθέσει sit.

²⁾ Brunn, Gesch. d. griech. Künstler³ I 238; Overbeck, Gesch. d. griech. Plastik⁴ II 45 sq. Sittl., Archaeologie der Kunst, 643 et Collignon, Gesch. d. griech. Plastik II 291 sq. (in sermonem Germanicum convertit Baumgarten) etsi difficultatis mentionem non faciunt, tamen eam, nisi fallor, noverunt. Neque Dümmler apud PW I 2783 sq. utrum fuerit marmor, nos edocet. Prius (cf. Smithii lex. v. Cnidus et Praxit. et Overbeck l.³ II 33) Parium marmor fuisse statuerunt viri docti 'amores' secuti.

³⁾ Neque enim a Tietza haec addita esse ponere licet, cum ex iis, quae Photius (cod. 190) nobis tradidit, quam copiose atque subtiliter ille res singulas tractaverit, perspiciatur.

Ptolemaeo diffusus Lucianum melius edoctum, ut ita dicam, reddere studuit noster; aut, id quod probabilius mihi videtur, verba Παρίας—κάλλιστον a Byzantino scriptore semidocto in libri marginem adscripta postea in textum recepta sunt. Hoc coniecit iam H. Blümner *Archaeolog. Stud. zu Lucian* (1867) 30, s; sed cum neque dubitasset, quin amores Luciani essent neque καινής ιστορίας locum contulisset, haud ita multum profecit.

Nihil igitur ponere licet, utut argumentamur, nisi Praxitelis 'Cnidiam' *Pentelici* marmoris fuisse veteres sumpsisse¹⁾.

b) De praediorum curatoribus aetatis imperatoriae.

Pseudo-Luc. amor. 10 p. 407: 'Εύρων δὴ καὶ παρὰ τὴν ἑστίασιν ἐναργῆ τῆς ἐκατέρων διαθέσεως τεκμήρια· ὁ μὲν γὰρ Ἀθηναῖος εὐμόρφους παισὶν ἐξήκητο καὶ πᾶς οἰκέτης αὐτῷ σκεδὸν ἀγένειος²⁾ ἦν μεχρὶ τοῦ πρώτου ὑπογραφέντος χνοῦ παραμένοντες, ἐπειδὴν δ' ἰούλοις αἱ παρειαὶ πυκακθῶσιν, οἰκονόμοι καὶ τῶν Ἀθήνησι χωρίων κηδεμόνες ἀπετέλλοντο. Χαρικλεῖ γε μὴν (scil. Corinthio) πολὺς ὄρχηστρίδων καὶ μουσουργῶν χόρος εἶπετο καὶ πᾶν τὸ δωματίον ὡς ἐν Θεσμοφορίοις κτλ. Ad utrumque amorem significandum auctor Athenas et Corinthum elegit idque suo iure³⁾ (schol. h. l. 206, 15 sq. R). Meretrices enim Corinthiae ut antiquitus (Pindar. frg. 122 p. 435 sq. Schroeder; Aristoph. Plut. 129) ita imperatorum aetate (Aristid. Isthm. II 369, 24 sq. Keil) omnium celeberrimae erant; idem

¹⁾ Nam cum nostrae aetatis viri docti diu in argumento versati marmora certo distinguere nequeant (Schrader, *Athen. Mitteil.* 1905 XXX 308 sq.), etiam apud antiquos errorem perfacile potuisse oriri me monuit Keil.

²⁾ A dat αἰωρος vocem ignotam neque perspicuam; fortasse ἀγένειος scribae nescio cuius coniecturae debetur et, ut putat Keil, latet e. g. ἄωρος vel ἀπώγων.

³⁾ Lauer 37 auctorem Atheniensem fuisse inde collegit, quod Callicratidam 'superiorem discedentem facit'. Primum vero amoris puerilis patronus necessario exstitit homo Atheniensis, quoniam e. g. Thespiensis cum Corinthio haud ita apte confertur (51 p. 454 εἰ ταῖς Ἀθήνησις ἢ Κόρινθος εἴξει); tum illum nequaquam vincentem fingi vidimus.

testantur nummi. Atque ad locum eum, qui de pueris amatis est, iam Gesnerus¹⁾ Columell. I 8, 1 et Pallad. I 6, 18 haud inepte adnotavit; nam tales pueros postea 'villicos institui' vetant rei rusticae scriptores. Idque ipsum a Platone (conv. 181 d sq.) interdictum esse reminiscamur, ne pueri pro adolescentibus amasii haberentur: revera autem ἀγενεῖους fere solos fuisse ἐρωμένους nemo nescit (Dyroff 183). Hi quidem οἰκέται dicuntur institui οἰκονόμοι καὶ τῶν Ἀθήνησι χωρίων κηδεμόνες. Atque his οἰκονόμοις respondent οἰκονόμοι (τῆς πόλεως), quae munera urbana ut minora saepius a servis gesta esse memoriae nostrae proditum est²⁾; χωρίων (scilicet privatorum) κηδεμόνες comparandi sunt cum ἐπιμεληταῖς χωρίων δημοσίων τῆς πόλεως, quales in Phrygia inveniuntur³⁾. At ἐπιμεληταὶ non κηδεμόνες vocantur; hoc autem non multum differre puto. Constat enim fuisse et ἐπιμελητὰς et κηδεμόνας τοῦ δήμου; illi magistratus sunt⁴⁾, hi munere honorato funguntur. Nihilominus viros hoc nomine tributo usos esse cum auctoritate publica contra Liebenanium l. l. 295, 4 statuerim. Qui vir doctus Tarcondimoti inscriptionem honorariam solummodo memorat⁵⁾; accedunt quantum vidi duo tituli, quorum unus Attico, rhetoris patri, a Gytheatis positus est⁶⁾, alter Iulio Eurycly Herculanensi⁷⁾. Itaque patet Augustorum ἀρχιερέας⁸⁾ haud raro appellatos esse

¹⁾ Lucian. ed. Lehmann V 577.

²⁾ Cf. Newton-Hicks, Anc. Gr. Inscr. Brit. Mus. III p. 92; Liebenam, Städteverwaltung im röm. Kaiserr. 295, 4; Hirschfeld, Kaiserl. Verwaltungsb. 2 368.

³⁾ Le Bas voy. arch. inscr. 1693 b; W. M. Ramsay, Cities and Bishoprics of Phrygia I 6 p. 74 (Liebenam l. 318, 4).

⁴⁾ Dittenberger, Or. Gr. inscr. sel. 492, 3 II p. 125, 4.

⁵⁾ Dittenberger l. 752, 5 II p. 194: ὁ δῆμος ὁ Ἱεροπολιτῶν . . . Ταρκ. Στρατῶν[ος] υἱὸν τοπάρχην, τὸν εὐεργέτη[ν] καὶ κηδεμόνα τοῦ δήμου.

⁶⁾ Le Bas l. 243 d: ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν καὶ κηδεμῶν τοῦ ἔθνους (scilicet Eleutherolaconum; cf. Foucart explicat. 128 et Groag apud PW III 2678), ἑαυτῆς δὲ σωτῆρ καὶ κτίστης (IA III 1, 668).

⁷⁾ Le Bas 245 b (cf. Weil, Athen. Mitteil. 1881 VI 19, 1): ἀρχιερεὺς διὰ βίου τῶν Σεβαστῶν φιλοδέβαστος τε καὶ φιλόπατρις καὶ κηδεμῶν τῆς πόλεως.

⁸⁾ Fortasse perpetuos; cf. Brandis apud PW II 483, 20 sq.

populi vel gentis patronos, quae denominatio honorifica illa quidem sed perpetua in magistratus vim videtur transiisse. Neque igitur ἐπιμελητοῦ et κηδεμόνος notiones inter se plane sevocandae sunt.

Qua de causa auctori nostro praediorum curatores κηδεμόνος, non ἐπιμελητὰς χωρίων vocanti diffidere non licet, sed aetatis imperatoriae res atque homines eum cognitos habuisse concludendum est.

2. Chronologicae quaestiones selectae.

a) Quando versatus sit in Aegypto Aristides rhetor.

Ea tantum restituamus necesse est, quae disputantes quando terrae motus ille (p. 54 sq.) fuisset, delevimus. Frazzer enim (ad Pausan. II 7, 1) et Hitzig-Blümner (ad eundem l.) terrae motus tempus in medio relinquunt, ut dubitent, utrum Massonii chronologia an titulus Rhodiapolitanus comparanda sint; vel potius, unde annus ille 155 ortus esset, viros doctos videtur praeteriisse. Immo non Aristidis chronologia dat terrae motus tempus, sed hoc illam docet. Atque illum solum terrae motum in censum venire facile intellegitur. Primum enim, quamquam permulti tum acciderunt σεισμοί¹⁾, tamen tam gravem non quotannis evenire nemo ignorat; tum ipse testis est Aristides. Qui Severo Asiae proconsule (II 443, 10 K) decimoque morbi anno (426, 1—428, 19) παρὰ βασιλέων τοῦ τε αὐτοκράτορος αὐτοῦ καὶ τοῦ παιδός (444, 10 sq.) litteras accipit. Schmid, Rhein. Mus. 1893 XLVIII 76 sq. verba τοῦ παιδός, quae ad suas rationes non quadrarent, glossema esse statuit; hanc vero coniecturam viri docti aut addubitarunt²⁾ aut, id quod unum esse rectum nemo non videt, reiecerunt³⁾. Decimo igitur morbi anno imperator fuit Pius. Quodsi anno 161 imperatorem et Marcum filium litteras dedisse ponimus,

¹⁾ Chapot, La province romaine procons. d'Asie, 65 sq.

²⁾ Harnack, Gesch. d. altchristl. Liter. II 1, 353, 1 et ipse Schmid, Philol. N. F. 1897 X 721.

³⁾ Klebs in Prosopogr. imp. Rom. I p. 187 sq.; Corssen, Zeitschr. f. d. neutestam. Wissensch. 1902 III 69 sq.; Schwartz, Christl. u. jüd. Ostertafeln (Abhandl. d. Götting. Ges. d. Wissensch. VIII 6, 1905) 133, 1.

ut rhetor mense Maio ¹⁾ eas teneret, tamen is, cum ante morbum adierit Aegyptum, post annum 151 ibi fuisse nequit. Atqui titulo Rhodiapolitano res anni 152 quoque traduntur neque alius terrae motus memoratur. Ergo Aristides medio anno 142, tum cum σεισμός evenit, in Aegypto versatus est.

Quod cum altera ratione fortasse quadrat. Una enim cum βασιλεῦσι Heliodorus γενόμενος τῆς Αἰγύπτου ὑπαρχος (444, 14 sq.) epistulam ad Aristidem misit. Constat autem illum praefuisse Aegypto inter mensem Ianuarium anni 138 et annum 141 (142 ineuntem?)²⁾. Itaque Meyer (Herm. I. I.), Schmidii chronologiam secutus rhetores Romae usum et consuetudinem inter se iniisse existimat; item enim rhetor erat Avidius Heliodorus³⁾. Ipse quoque id assentior v. d., nisi quod fieri posse, ut is in Aegypto Aristidi innotuerit, sumo, etiamsi non intima eius familiaritate uteretur. Hoc enim si fuisset, ut Euarestus Cres (421, 16 sq.) γνώριμος καὶ συνήθης γεγονώς ἐπὶ τῆς ἐν Αἰγύπτου διατριβῆς dicitur, ita simile aliquid addidisset. Verum quod ab ipso Heliodoro, pristino Aegypti praefecto, litteras se accepisse dicit, id optime intellegitur, si iam magistratu fungentem viderat eundem. Sed ne haec ratio quasi suppeditaria evadat, tamen statuere licet Aristidem medio fere anno 142 in Aegypto versatum esse⁴⁾.

b) De Avidio Heliodoro praefecto Aegypti.

Una in censum venit inscriptio ea, quae legitur CIG. III 4955 et quam melius descripsit Schweinfurth, Petermanns Geograph. Mitteil. 1875 XXI 392. Atque secundum hoc apo-

¹⁾ Tum enim proconsules magistratum inire solebant; cf. Schwartz l. 132. — Mortuus est Pius die septimo mensis Marti; cf. von Rohden apud PW II 2504, 41 sq.

²⁾ [Cf. P. Meyer, Herm. 1897 XXXII 220 sq., Heerwesen der Ptolemaeer, 146, 228; Seymour de Ricci, Proc. soc. bibl. arch. 1902 XXIV 64 n. 47.] Oxyr. Pap. III 484.

³⁾ Cf. A. Bohler, *sophist. anon. protrept. fragm.* (1903) p. 34.

⁴⁾ Nuperrime Schwartz l. 130 sq. chronologiam Aristideam restituere ita conatus est, ut anno 120 illum natum esse poneret. Quod etsi cum iis quae explanavimus concinit, tamen viri docti ratiocinationem sequi nequeo; hoc vero uberius exponere a nostro loco alienum videtur. — Meas rationes Keilio non plane probari habeo, cur diserte moneam.

graphon lapis inscriptus est die 15 mensis Augusti anni 155, non ut prius legebatur 140¹⁾. Contra hoc tempus Stein, *Herm.* 1897 XXXII 666 et apud PW. suppl. 228, 20 sq., monuit tunc praefuisse Aegypto Sempronium Liberalem²⁾. Neque vero usquam tunc ὑπαρχον eum fuisse traditur. Primum enim pap. BGU. II 447³ v. 22/23 corrupti illi quidem sunt, sed Thoth, Aegyptiaci mensis primi nomen, legitur, cum nostro loco de Mesore, ultimo eiusdem anni mense, agatur. Tum in pap. I. 372² 2 v. 24/25 legimus [ι]η Ἀντωνίου τοῦ Κυρίου Θῶθ α— = die 29 mensis Augusti anni Pii 18, i. e. anni 154. Hoc si percurramus decretum anni Aegyptiaci primo die editum, praefecti eius, qui modo magistratum iniit, πρόγραμμα nobis traditum videtur, cum eiusdem generis edicta⁴⁾ non eundem sonum reddant. Qui vero factum sit, ut idem magistratus iterum (v. p. 68) munere fungeretur, rogaverit quispiam, cum eiusdem nominis illi propinquum nemo facile agnoverit.

Constat seditione Aegyptiaca imperatore Pio exorta Dinarchum praefectum esse necatum; hoc quidem a Malala (XI p. 280, 16 sq. Dind.) traditum minime addubitandum esse iure monuit Meyer⁴⁾; in eo autem, quod (l. 221, 224) pro Δείναρχον scribi iussit ἔπαρχον re ad Liberalem relata, videtur falli, non modo quod is etiam anno 159 Aegypto praefuit (adn. 2), sed quod⁵⁾ ex Marci aetate memoriae nostrae proditus est M. Aemilius Macer Dinarchus (CIL. VIII 1, 2730; 4228), ut de nomine nulla praebeatur offensio. Atque illum tumultum exortum esse anno ± 155 certum videtur (Meyer l. 224). Porro

¹⁾ 151 apud Schweinfurthium (etiam in Prosop. imp. Rom. III 334 p. 209) typhothetae errore legitur.

²⁾ Steinio assensi sunt Meyer, *Herm.* 1898 XXXIII 271 sq. et Dittenberger, *Or. Gr. inscr. sel.* 702 II p. 440, s. — Nec vero adversus Grenfell et Hunt, *Fayûm towns and their pap.*, 24 p. 131, ad quos accesserunt Stein apud PW IV 2388, 3 et de Ricci l. 64 n. 51/52, recte statuit Meyer, *Festschrift für O. Hirschfeld* (1903) 154, s. non constare, num etiam anno 158 munus gesserit Liberalis; nam v. Oxyr. Pap. III 594.

³⁾ Wilcken, *Griech. Ostraka*, I 595, 1.

⁴⁾ *Herm.* 1897 XXXII 224 sq.; idem sentit nisi fallor von Bissing, *Aegypten* (1904) 134.

⁵⁾ Lacour-Gayet, *Antonin le Pieux et son temps*, 137, s.

Dinarchum munus gessisse ante Liberalem¹⁾ probabile est. Nam Pius, qui ad Aegyptios sedandos in Aegyptum se contulerat, postea Alexandriae Antiochiae Caesareae Palaest. Nicomediae Ephesi aliquamdiu moratus est, priusquam anni 157 mense Novembri (Meyer 214) Romam rediret. Itaque de Ricci l. 52 n. 51 ad annum fere 153 Dinarchum in praefectorum serie posuit; accedit quod ante hunc annum imperator Italia non videtur discessisse (Meyer l.). Anno igitur 154 eum in Aegyptum transvectum esse conicere licet. Neque mirum, ut ad nostram inscriptionem perveniamus, comitatum illum esse Heliodorum, qui pro rerum Aegyptiacarum scientia atque peritia²⁾ ipsi adesset. Neque minus facile comprehendimus ineunte fere anno 155 egredientem Pium Aegypto eundem praefecisse, dum hominum animi plane placarentur. Proximo autem anno (Aegyptiaco ? 155/56) ille, cum ad certum quoddam tempus esset praefectus, Liberali cessit legitimo ut ita dicam atque ordinario ὑπάρχῳ, quandoquidem motus extinctus videbatur. Simul perspicitur, cur ad bucolicam illam quae vocatur seditionem opprimendam (von Bissing l. 135) Avidius Cassius, Heliodori filius, postea in Aegyptum missus sit.

Optime igitur inscriptionem descripsit Schweinfurth. Namque quod legi ἐπιγραφοῦ testatur, Dittenbergio l. 440,ε non astipulor conicienti aut ceteris apographis prioribus (cf. Dittenb. l. 439), quae dant η, maiorem fidem habendam esse aut Η scriptum fuisse; constat enim in Aegypti papyris litteras η et ι confundi³⁾; accedit nostro loco prius ι⁴⁾.

¹⁾ Hic, quantum antea scivimus, praefuit Aegypto inde a die 29 mensis Augusti anni 154 usque ad mensem Maium anni 156 (de Ricci l. 64 n. 52).

²⁾ Quattuor plus temporis Aegypto praefuerunt, Cornelius Gallus (de Ricci 56 n. 1), Vibius Maximus (61 n. 38), Flavius Titianus (63 n. 44), Pactumeius Magnus (66 n. 61); omitto Liberalem.

³⁾ A Thumb, Griech. Sprache im Zeitalter der Hellen. (1901) 138; in memoria Herculaniensi id non certo statui posse videtur (G. Crönert, Mem. Gr. Herc. 1903, 25 sq.). Ceterum ex BGU IV 1047^a v. 10 certo effici videtur mihi, ut illud εi pro ι revera scriberetur in Aegypto secundum publicam scribendi rationem aetatis imperatoriae.

⁴⁾ Ut ἱμιτέετρα (E. Mayser, Grammatik d. griech. Papyri aus der Ptolemäerzeit [1906] 83) ἀνάλογον est.

Itaque Avidium Heliodorum per quosdam anni 155 menses iterum Aegypto praefuisse concludendum est¹⁾.

¹⁾ Quo iure in CIL III Suppl. II 14147, 3 solus annus 155 in Heliodori praefectura memoranda citetur, me ignorare fateor.